

Vode na Kosovu

Vesela Ćurković, Dragiša Mijačić¹

Marija Milenković, Jovana Jakovljević,
Maj 2017.

Ova publikacija je objavljena uz podršku Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost InTER-a i ni na koji način ne predstavlja stavove Evropske unije

1. Uvod

Zaštita i racionalno korišćenje vodnih resursa na Kosovu neki su od najvećih izazova sa kojima se nadležne vlasti suočavaju. Pored činjenice da se građani već duži niz godina suočavaju sa ozbiljnim nestašicama vode, prisutan je i problem zagađenosti vodnih resursa. Ovakvo stanje uveliko utiče na kvalitet života građana i sve veću degradaciju životne sredine, ali se odražava i na društveno – ekonomski razvoj na Kosovu.

Voda je značajan faktor za razvoj mnogih sektora kao što su poljoprivreda, energetika, turizam, rudarstvo. Uporedo sa ekonomskim razvojem raste tražnja za vodom i povećava se pritisak na životnu sredinu, što dovodi do izazova u pogledu kvaliteta vode.

Vlada Kosova prepoznaje značaj zaštite voda kao esencijalnog resursa za budući društveno-ekonomski razvoj pa je proglasila vode kao jedan od prioriteta za period 2013-2023.² Međutim, nema značajnijeg napretka kada je u pitanju efikasna zaštita i snabdevanje vodom, naročito u ruralnim područjima.

Ova kratka analiza prikazuje važeću legislativu i trenutno stanje u sektoru voda na Kosovu, kao i stepen zagađenja vodnih resursa.

2. Zakonodavni i institucionalni okvir

Na Kosovu je već nekoliko godina u toku proces usvajanja standarda Evropske unije u oblasti zaštite životne sredine, uključujući i sektor voda. Ostvaren je određen napredak pa su donešeni brojni zakonski i podzakonski akti, kao i strateški dokumenti u ovoj oblasti.

Zakon o vodama br. 04/L-147 je najvažniji pravni akt kojim se reguliše korišćenje vodnih resursa neophodnih za javno zdravlje, zaštite životne sredine i društveno-ekonomski razvoj na Kosovu. Takođe, glavni ciljevi definisani u članu 1. ovog zakona su i zaštita vodnih resursa od zagađenja i prekomernog korišćenja, uspostavljanje procedura za optimalnu distribuciju vodnih resursa kao i utvrđivanje institucionalne strukture za upravljanje vodama. Na snazi su i drugi značajni zakoni u ovoj oblasti: Zakon br. 05/L-042 o regulisanju usluga vode³ Zakon br. 02/L-78 o javnom zdravlju,⁴ Zakon br. 04/L-232 o Geološkoj službi Kosova,⁵ Zakon br. 02/L-79 o hidrometeorološkoj delatnosti,⁶ Zakon

¹ Marija Milenković, Jovana Jakovljević i Vesela Ćurković su istraživači, a Dragiša Mijačić direktor Instituta za teritorijalni ekonomski razvoj InTER). Molimo da šaljete komentare na mmilenkovic@regionalnirazvoj.org.

² Government Water Policy Paper, Inter-Ministerial Water Council, dostupno na http://www.kryeministri-ks.net/tfu/repository/docs/Government_Water_Policy.pdf, str. 3

³ Zakon o regulisanju usluga vode br. 05/L-042, dostupan na <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=11350>

⁴ Zakon br. 02/L-78 o javnom zdravlju, dostupan na <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2573>

⁵ Zakon br. 04/L-232 o Geološkoj službi Kosova, dostupan na <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=9387>

⁶ Zakon br. 02/L-79 o hidrometeorološkoj delatnosti, dostupan na <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2509>

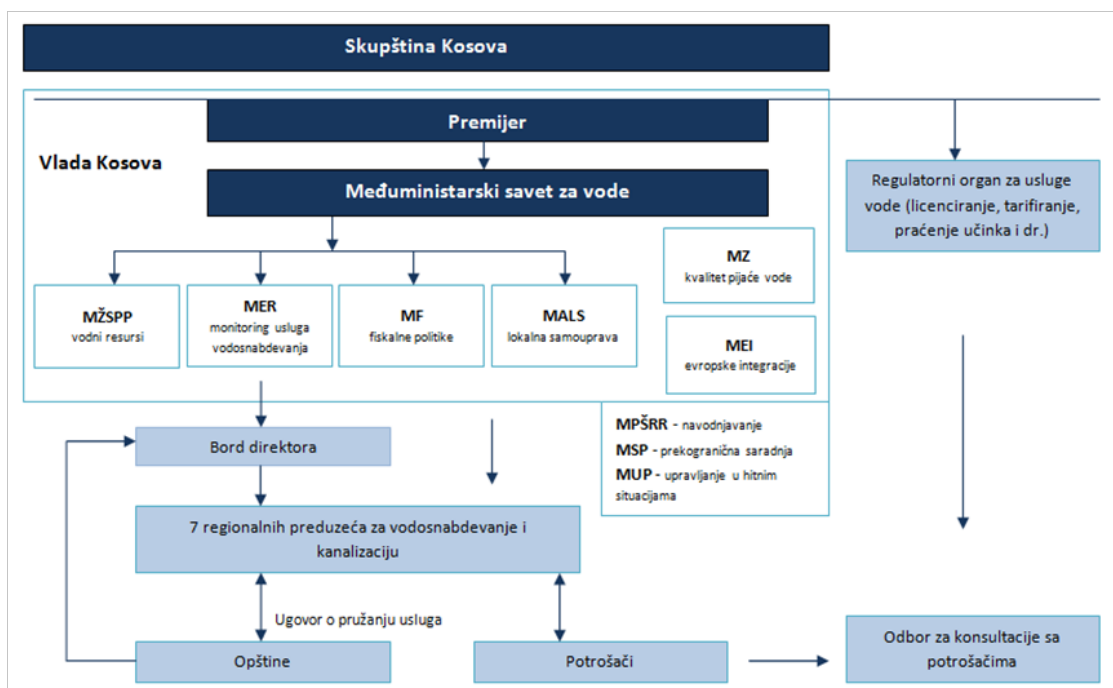
br. 05/L-081 o energetici,⁷ Zakon br. 04/L-016 o energetskej efikasnosti i dr. Zakoni u oblasti zaštite životne sredine i poljoprivrede su usko povezani sa sektorom vode pa su značajni i Zakon br. 03/L-025 o zaštiti životne sredine,⁸ Zakon br. 03/L-233 o zaštiti prirode,⁹ Zakon br. 02/L-9 o navodnjavanju poljoprivrednog zemljišta¹⁰ i mnogi drugi.

Pored primarne, uloženi su napori i za izradu sekundarne legislative. Ministarstvo za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje (MŽSPP) je uz pomoć Kancelarije Evropske unije na Kosovu pripremio Nacionalnu strategiju za vode za period 2015-2034 koja još uvek nije usvojena od strane Skupštine. Strategija predstavlja osnovni dokument koji identifikuje strateške ciljeve i pravce razvoja vodnih resursa na Kosovu za period od 20 godina. Implementacija strategije će se ostvariti kroz Akcioni i investicioni plan za vode 2015-2034 u kom se identifikuju prioritetni projekti na kratkoročnom, srednjoročnom i dugoročnom nivou, kao i kroz Plan za upravljanje rečnim slivovima 2015-2034. Prema Izveštaju Evropske Komisije o napretku Kosova za 2016. godinu hitno je potrebno uspostaviti telo zaduženo za upravljanje rekama kako bi se počelo sa izradom planova za upravljanje rečnim slivovima. Osim Nacionalne strategije za vode, izrađene su i Strategija za upravljanje ruralnim sistemima za vodu, Strategija za zaštitu životne sredine 2011-2020, Strategija za klimatske promene 2014-2024 i mnogi drugi strateški dokumenti značajni za sektor voda.

Na Kosovu je proteklih godina uspostavljena i adekvatna institucionalna struktura u oblasti zaštite životne sredine, uključujući i sektor voda. Ministarstvo za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje je institucija centralnog nivoa vlasti nadležna za izradu i primenu politika u oblasti voda, upravljanje vodnim resursima i koordinaciju rečnim slivovima. Zakonom o vodama je 2008. godine uspostavljen Međuministarski savet za vode, kojim predsedava premijer Kosova a članovi su ministri resornih ministarstava. Ovaj savet predstavlja telo za donošenje odluka o sistemskim pitanjima u sektoru voda, odnosno, predlaže mere za razvoj, korišćenje i zaštitu vodnih resursa. Otuda je jasno da je za sektor voda relevantan i rad mnogih drugih institucija kao što su Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja (MPŠRR), Ministarstvo za ekonomski razvoj (MER), Ministarstvo finansija (MF), Ministarstvo za administracije i lokalne samouprave (MALS), Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, Nacionalni institut za javno zdravlje i dr. Nadgledanje rečnih voda na teritoriji Kosova vrši Hidrometeorološki Institut Kosova, koji funkcioniše u okviru MŽSPP. Osnovan je i Regulatorni organ za usluge vodosnabdevanja, nezavisni ekonomski regulator koji je nadležan za licenciranje javnih preduzeća koje pružaju usluge snabdevanja vodom i usluge kanalizacije i određivanje tarifa.

Na lokalnom nivou, opštine su nadležne institucije za izdavanje dozvola u skladu sa podzakonskim aktom o vodnim dozvolama i ovlašćenjima od strane MŽSPP, zaštitu od poplava, erozija i drugih nepogoda, upravljanje objektima za regulisanje protoka u urbanim sredinama i dr. Pored toga, prema Zakonu br. 03/L-040 o lokalnoj samoupravi opštine imaju ovlašćenja da obezbede usluge vodosnabdevanja, koja izvršavaju kroz ugovore sa regionalnim kompanijama za vodosnabdevanje.

Slika 1. Institucionalni okvir za upravljanje vodama na Kosovu

Izvor: "Extension and sustainable provision of drinking water supply services in Rural Areas in Kosovo", Vlada Kosova i Švajcarska kancelarija za saradnju na Kosovu

7 Zakon br. 05/L-081 o energetici, dostupan na <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=12689>

8 Zakon br. 03/L-025 o zaštiti životne sredine, dostupan na <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2631>

9 Zakon o zaštiti prirode 03/L-233, dostupan na <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2716>

10 Zakon br. 02/L-9 o navodnjavanju poljoprivrednog zemljišta, dostupan na <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2695>

Korak napred ka EU, ili ne?

Jedan od ciljeva Nacionalne strategije za vode 2015-2034 jeste "postizanje dugoročne usklađenosti sa propisima Evropske unije u sektoru voda, inicijalno kroz uvođenje kompatibilnih sistema zakonodavstva i planiranja, a zatim, postepeno, kroz praktično sprovođenje definisanih mera." Pravni okvir u sektoru voda dopunjen je 2013. godine usvajanjem Zakona o vodama, kojim je delimično usklađena Okvirna direktiva za vode 2000/60/EC. Međutim, harmonizacija sa drugim važnim direktivama u sektoru voda je na samom početku, a naročito se izdvaja problem neefikasnog sprovođenja zakonskih, podzakonskih akata i drugih propisa. Procenat usklađenosti ostalih važnih direktiva EU u oblasti voda sa legislativom Kosova prikazan je u sledećoj tabeli:

Tabela 1. Usklađenost direktiva Evropske unije u oblasti voda sa kosovskom legislativom (2015)

R.b.	Direktiva Evropske unije	Usklađenost sa kosovskom legislativom (%)
1.	Okvirna direktiva za vode 2000/60/EC	49%
2.	Direktiva (91/271/EEC) o tretmanu urbanih otpadnih voda	44%
3.	Direktiva (98/83/EC) o kvalitetu vode za piće	87%
4.	Direktiva (91/676/EEC) o nitratima iz poljoprivrednih izvora	25%
5.	Direktiva (2006/7/EC) o kvalitetu vode za kupanje	0%
6.	Direktiva (2008/105 EC) o standardima kvaliteta životne sredine u oblasti voda	4%
7.	Direktiva (2009/90 EC) o tehničkim specifikacijama za hemijske analize i monitoring statusa vode	12%
8.	Direktiva (2006/118/EC) o zaštiti podzemnih voda	36%

Izvor: Report on the state of water 2015

Treba napomenuti da je i legislativa u oblasti poljoprivrede veoma važna za sektor voda, a harmonizacija određenih zakona sa EU pravnim tekovinama nije daleko odmakla. Tako su Zakon br. 02/L-9 o navodnjavanju poljoprivrednog zemljišta, Zakon br. 03/L-198 o izmenama Zakona o navodnjavanju poljoprivrednog zemljišta i Zakon br. 02/L-85 o ribarstvu i akvakulturi i dalje neusklađeni sa EU legislativom. Primena svih administrativnih uputstava važnih za sektor voda koja će približiti legislativu Kosova ka Acquis Communautaire Evropske unije zahteva velike investicije, koje se trenutno obezbeđuju ili iz budžeta Vlade Kosova ili kroz donatorsku podršku.

3. Trenutno stanje u sektoru voda

Zbog svog neprocenjivog značaja za opstanak svih živih bića ali i kao važan faktor za održivi društveno - ekonomski razvoj, upravljanje i očuvanje vodnih resursa je od vitalne važnosti za svako društvo. Kosovo za sada ne ispunjava potrebne uslove kada je u pitanju neograničeno snabdevanje vodom, sakupljanje i tretman otpadnih voda, navodnjavanje, upravljanje rizikom od poplava i erozije, a zagađenje gotovo svih reka i podzemnih voda doprinose sve većoj degradaciji životne sredine i narušavanju kvaliteta života građana.

Vodni resursi na Kosovu obuhvataju površinske i podzemne vode, kao i izvore. Pijaća voda se uglavnom obezbeđuje iz površinskih voda. Što se tiče reka, postoji 5 glavnih rečnih slivova: Beli Drim (Jadranski sliv), Ibar (Crnomorski sliv), Lepenac (Egejski sliv), Binačka Morava (Crnomorski sliv) i Plavska reka (Jadranski sliv). Mali je broj prirodnih jezera, dok je 6 veštačkih akumulacija izgrađeno sa ciljem da ispune ne samo potrebe za pijaćom vodom, već i potrebe poljoprivrede i industrije. Najveća akumulacija je jezero Gazivode,¹¹ nastalo 1977. godine pregrađivanjem gornjeg toka Ibra u opštini Zubin Potok, sa zapreminom od 390 miliona m³ vode.¹² Brana "Gazivode" predstavlja jednu od najvećih zemljanih brana u Evropi sa dužinom od 460m i visinom od 107m. Kanalima se voda iz ovog jezera odvodi do Prištine i koristi za snabdevanje ali i za neophodno hlađenje turbine u termoelektranama u Obiliću. Pored ovog, ostale veštačke akumulacije na Kosovu su Badovačko, Radonjičko i Batlavsko jezero, Livoc i Prilepnica. Sistem za praćenje kvaliteta površinskih voda postoji ali je neophodna njegova modernizacija.

¹¹ Jezero Gazivode je 24km duga akumulacija od 380 miliona m³ vode koja se manjim delom (oko jedne trećine) nalazi na teritorijama opštine Tutin i Novog Pazara, a većim na teritoriji opštine Zubin Potok.

¹² Prostorni plan Kosova, Strategija za prostorni razvoj 2010-2020, dostupno na http://www.kryeministriks.net/repository/docs/Spatial_Plan_of_Kosova_2010-2020.pdf, str. 38

Što se tiče podzemnih voda, one su takođe ograničene i uglavnom zastupljene u zapadnom delu Kosova, gde su i rezerve površinskih voda veće u odnosu na istočni deo.¹³ Među preporukama Evropske komisije u Izveštaju o napretku Kosova za 2016. godinu stoji da je potrebno što pre početi sa identifikovanjem podzemnih resursa i uspostavljanjem sistema za praćenje kvaliteta podzemnih voda. Dakle, dodatni napori se moraju učiniti za rešavanje pomenutih pitanja kako bi se obezbedio napredak u snabdevanju vodom visokog kvaliteta za sve građane na Kosovu.

Kao glavna hidrološka karakteristika na Kosovu ističe se nejednaka i neadekvatna raspodela vodnih resursa u odnosu na tražnju. Podjednako i neograničeno snabdevanje vodom u urbanim i ruralnim područjima na Kosovu ostaje problem za koji nadležni još uvek ne nalaze adekvatna rešenja. Procenjuje se da je trenutno 81,2% populacije na Kosovu povezano sa operativnim sistemima za vodosnabdevanje. U urbanim sredinama 100% stanovništva je pokriveno javnim sistemom vodosnabdevanja, dok u ruralnim područjima pokrivenost iznosi 69,7%¹⁴. Ruralno stanovništvo koje nije povezano na javni sistem vodosnabdevanja najčešće koristi nekontrolisanu vodu iz sopstvenih bunara. Pored toga, pristup kanalizacionoj mreži je takođe jedan od najvećih problema, naročito u ruralnim područjima. Od ukupnog stanovništva 65% živi u naseljima sa kanalizacionim sistemom, dok samo 42% ruralnog stanovništva ima pristup kanalizaciji.¹⁵

Na Kosovu funkcioniše centralno javno preduzeće Vodoprivredno preduzeće "Ibar – Lepenac", čija se infrastruktura nalazi na teritorijama sedam opština i to: Zubin Potok, Mitrovica, Vučitrn, Obilić, Priština, Kosovo Polje i Glogovac. Ovo multifunkcionalno preduzeće snabdeva vodom za piće nekoliko regionalnih vodovoda na Kosovu, zatim obezbeđuje vodu za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta i industrijska postrojenja (Trepča, Kosovo B, Kosovo A i Feronikl) i proizvodi električnu energiju.¹⁶ Takođe, u periodu od 2002 – 2006. godine osnovano je sedam regionalnih preduzeća za vodosnabdevanje i kanalizaciju, i dva regionalna preduzeća za navodnjavanje:

1. Regionalno preduzeće za vodosnabdevanje "Priština", Priština
2. Regionalno preduzeće za vodosnabdevanje "Hidroregjioni Jugor", Prizren
3. Regionalno preduzeće za vodosnabdevanje "Hidrodrini", Peć
4. Regionalno preduzeće za vodosnabdevanje "Mitrovica", Mitrovica
5. Regionalno preduzeće za vodosnabdevanje "Radonići", Đakovica
6. Regionalno preduzeće za vodosnabdevanje "Hidromorava", Gnjilane
7. Regionalno preduzeće za vodosnabdevanje "Bifurkacioni", Uroševac

U okviru Regionalnog vodovoda Priština u martu 2017. godine je otvoreno postrojenje za preradu vode u Orloviću, Priština. Vodom iz ove fabrike će se snabdevati grad Priština, ali i šest opština povezanih sa ovim regionalnim vodovodom. Sredstva za izgradnju postrojenja dolaze iz fonda IPA Evropske unije u iznosu od 5 miliona evra, opštine Priština u iznosu od 5 miliona evra, Vlade Kosova u iznosu od 5 miliona evra, kao i zajam od Razvojne banke Nemačke u iznosu od 20 miliona evra.

¹³ Report on State on Water Kosovo 2015, Ministry of Environment and Spatial Planning, dostupno na http://www.ammk-rks.net/repository/docs/Raporti_i_ujreve_i_2015__Anglisht.pdf, str. 30.

¹⁴ The Strategy for Management of Rural Water Systems, November 2014, dostupno na http://www.kryeministri-ks.net/tfu/repository/docs/Strategy_for_Management_of_Rural_Water_Systems_approved_by_IMWC.pdf, str. 21. Opštine sa severa Kosova nisu razmatrane usled nedostatka tačnih podataka.

¹⁵ Coverage Study and Assessment of Water Supply and Sanitation Systems in Kosovo, Swiss Cooperation Office Kosovo, 2012, dostupno na https://www.eda.admin.ch/content/dam/countries/countriescontent/kosovo/en/resource_en_213474.pdf, str. 6.

¹⁶ <http://www.iber-lepenc.org/?page=3,1,22#.WPTxJfmLTIU>

Pored regionalnih preduzeća za vodovod i kanalizaciju, funkcionišu i dva regionalna preduzeća za navodnavanje:

1. Regionalno preduzeće za navodnjavanje "Beli Drim", i
2. Regionalno preduzeće za navodnjavanje "Radonići-Dukađini".

Tokom godina se količina vode potrebna za navodnjavanje poljoprivrednih zemljišta znatno menjala. Prikaz količina vode u periodu od 2002-2014. godine dat je u sledećoj tabeli:

Tabela 2. Navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta u periodu 2002-2014

Godina	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002
Navodnjavanje zemljišta (mil m ³ /godina)	55	52	50	46	42	40	44	41	39	36	33	36	34

Izvor: Kosovo Water Statistics 2015

Regionalna preduzeća za navodnjavanje se suočavaju sa činjenicom da sistemi za navodnjavanje zastarevaju, čime se smanjuje njihova efikasnost. Prihodi koji se ostvaruju nisu dovoljni da pokriju operativne i troškove održavanja niti troškove investicija. Osim toga, postoji veliki broj malih, nezakonitih sistema za navodnjavanje, izgrađenih uglavnom na inicijativu pojedinca ili grupe lokalnih poljoprivrednika.¹⁷

Na severu Kosova (Severna Mitrovica, Leposavić, Zubin Potok i Zvečan) postoji nekoliko javnih preduzeća za vodosnabdevanje koji funkcionišu u sistemu Republike Srbije. Javno preduzeće „Vodovod Ibar“ sa sedištem u Severnoj Mitrovici je nadležno za vodosnabdevanje u opštinama Severna Mitrovica i Zvečan. Ove dve opštine trenutno se snabdevaju vodom koju isporučuje Regionalno preduzeće za vodosnabdevanje "Mitrovica" preko fabrike vode koja se nalazi u Šipolju (opština Južna Mitrovica). Opštine Zubin Potok i Leposavić imaju lokalne sisteme za vodosnabdevanje, kojima upravljaju Javno komunalno preduzeće „Ibar“ iz Zubinog Potoka, i Javno komunalno preduzeće „24 Novembar“ iz Leposavića. Uz pomoć donatora u Leposaviću je nedavno izgrađena fabrika za preradu voda uz pomoć nekoliko donatora, sa tim da danas nije operativna.

U cilju rešavanja problema vodosnabdevanja, opštine Zubin Potok, Severna Mitrovica i Zvečan su podigle kredit kod komercijalnih banaka u Srbiji za izgradnju regionalnog vodovoda koji bi snabdevao ove opštine pijaćom vodom iz jezera Gazivode. Ukupna vrednost radova iznosi preko 10 miliona evra a garanciju za kredit je dala Vlada Republike Srbije. U okviru projekta osnovano je regionalno preduzeće za vodosnabdevanje koje će upravljati ovim sistemom kad bude izgrađen.

Postojeća infrastruktura za vodosnabdevanje na Kosovu je nedovoljna kako bi se ispunile potrebe za pijaćom vodom, ali i vodom za održavanje domaćinstava, rekreaciju i slično. Pored toga, stanje infrastrukture je loše i utiče na efikasnost u vodosnabdevanju. Vodovodne cevi su uglavnom zastarele što dovodi do curenja vode pa samim tim do manje efikasnosti i većeg rizika od zagađenja. Međutim, zahvaljujući ulaganjima donatora primetna su poboljšanja u ovom pogledu pa su pojedine vodovodne cevi zamenjene.

Stanje je daleko lošije kada je u pitanju infrastruktura za sakupljanje i tretman kanalizacionog otpada, koji je jedan od najvećih zagađivača vodnih resursa. Većina kanalizacionog otpada se trenutno izliva direktno u reke, a nedostatak postrojenja za preradu otpadnih voda enormno utiče na sve veću degradaciju životne sredine i zdravlje ljudi. Trenutno postoji samo jedno postrojenje za preradu otpadnih voda u Srbici, koje nije funkcionalno usled tehničkih i finansijskih problema. Postrojenje za tretman otpadnih voda ne postoji ni na severu Kosova, pa se tako kanalizacija direktno izliva u reku Ibar ili njene pritoke. Na osnovu više izrađenih studija izvodljivosti za otpadne vode procenjuje se da ukupni troškovi za izgradnju postrojenja na celom Kosovu iznose 517 miliona evra.¹⁸ Što se tiče pokrivenosti javnim uslugama u sakupljanju otpadnih voda od strane regionalnih preduzeća za vodovod i kanalizaciju, u 2013. godini je zabeleženo 60% što je 4% više u poređenju sa 2012. godinom.¹⁹

17 Strategija za vode Kosova, dostupna na http://www.kryeministriks.net/tfu/repository/docs/Kosovo_Water_Strategy_-_Version_2_95a.pdf, str. 104.

18 Report on State on Water Kosovo 2015, Ministry of Environment and Spatial Planning, dostupno na http://www.ammk-rks.net/repository/docs/Raporti_i_ujrave_i_2015__Anglisht.pdf, str. 90.

19 Report on State on Water Kosovo 2015, Ministry of Environment and Spatial Planning, dostupno na <http://www.ammk-rks.net>.

Upravljanje rizikom od poplava na Kosovu je proces koji je na samom početku. Adekvatno definisani planovi za upravljanje rizikom od poplava ne postoje pa neophodno da se planovi razviju i definišu mere za smanjenje i mitigaciju rizika. Preliminarne procene za rizik od poplava se ne sprovode, mada je realizovano nekoliko manjih pilot projekata. Identifikovanje rizika i opasnosti od poplava je odrađeno za pojedine rečne slivove u okviru konkretnih projekata ali ne postoji jedinstvena metodologija koja bi se primenila na sve rečne slivove.

Protokih godina primetan je porast investicija u sektoru voda, kako od strane međunarodnih donatora, tako i iz budžeta Vlade Kosova. Investicije Vlade Kosova su se odnosile pre svega na regulaciju reka i unapređenje infrastrukture, dok su sredstva donatora bila usmerena na unapređenje usluga i izradu studija izvodljivosti za potrebnu infrastrukturu za tretman voda. Najveći donatori u sektoru voda na Kosovu su Švajcarska kancelarija za saradnju, Evropska unija, GIZ, Nemačka razvojna banka, JICA, DANIDA, IOM, USAID, Vlada Luksemburga i dr. Procenjuje se da je u sektor voda od 1999. godine investirano oko 255 miliona evra, od čega su oko 190 miliona bile donacije.²⁰ U kontekstu približavanja standardima Evropske unije, procenjuje se da će biti potrebno najmanje 60 miliona evra investicija godišnje u narednih deset godina kako bi se Kosovo makar približilo standardima.²¹

4. Zagađenje vodnih resursa

Porast populacije, sve veća urbanizacija, zahtevi industrije i poljoprivrede, klimatske promene u velikoj meri utiču na povećanje tražnje za vodom. Ali, ne sme se zanemariti i uticaj na biološke, hemijske i fizičke karakteristike vode, čime se smanjuje njen kvalitet. Kvalitet vode ima centralnu ulogu u funkcijama koja voda ima za ljudski život i čitav ekosistem. Upotreba pijaće vode, upotreba za čišćenje i rekreaciju zahteva da ista bude oslobođena od bioloških, hemijskih i fizičkih zagađivača. Regionalni centar za životnu sredinu (REC) je u saradnji sa MŽSPP pripremio izveštaj o katastru zagađivača voda na Kosovu,²² gde je identifikovano 368 zagađivača voda, od kojih su 266 kolektivni zagađivači,²³ a 102 individualni zagađivači.²⁴

U regionu vodotoka Belog Drima je registrovano 154 zagađivača od kojih je 99 kolektivnih i 56 individualnih. U regiji Ibarskog, Lepenačkog i vodotoka Binačke Morave je identifikovano 214 zagađivača. U samom Ibarskom vodotoku je registrovano 100 zagađivača od kojih 75 su kolektivni i 25 su individualni zagađivači. U vodotoku Binačke Morave i Lepenca je 24 zagađivača.

U tabeli ispod prikazan je broj kolektivnih i individualnih zagađivača u regionu Mitrovice.

Tabela 2. Kolektivni i individualni zagađivači u regionu Mitrovice

Regija	Opština	Kolektivni zagađivači	Individualni zagađivači
Mitrovica	Mitrovica	13	6
	Vučitrn	10	3
	Srbica	1	0
	Leposavić	5	0
	Zvečan	3	0
	Zubin Potok	7	0
Ukupno		39	9

Izvor: Izveštaj Katastra zagađivača voda na Kosovu, Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja

net/repository/docs/Raporti_i_ujreve_i_2015__Anglisht.pdf, str. 88.

20 Report on State on Water Kosovo 2015, Ministry of Environment and Spatial Planning, dostupno na http://www.ammk-rks.net/repository/docs/Raporti_i_ujreve_i_2015__Anglisht.pdf, str. 96.

21 Severno Kosovo u 2020 – Buduće istorije u nastajanju, str. 58

22 Izveštaj Katastra zagađivača voda na Kosovu, REC, MŽSPP, dostupno na http://www.ammk-rks.net/repository/docs/Kadastar_zagadivaca_vode_sr.pdf, str. 17.

23 Kolektivni zagađivači su prema projektu svi zagađivači ili ona naselja koja imaju iznad 50 domaćinstava i imaju organizovanu kanalizaciju ili zajedničke septičke jame.

24 Individualni zagađivači su operatori koji su veći potencijalni zagađivači kao što su : industrija, poljoprivreda, auto-otpad ili veliki hemijski čistači.

Glavni industrijski zagađivači su Kosovska energetska korporacija (KEK), kompleks Feronikl (proizvodnja nikl legure i gvožđa) i fabrika cementa Sharrcem, kao i rudarski kompleksi Trepča, Kišnica i dr. Rudarsko-metalurški kombinat Trepča je nekada bio okosnica privrede na Kosovu, a danas je jedan od najvećih ekoloških izazova. Tokom punog radnog kapaciteta Trepče, procenjuje se da je ispuštanje zagađivača u vodu iznosilo: 150 tona olova godišnje, 300-900 tona cinka godišnje, 900 tona fluorida godišnje, itd.²⁵ Iako je većina postrojenja Kombinata Trepča zatvorena, otpadne kiseline, čestice prašine, neosiguran način rada i loše održavana i nestabilna jalovišta predstavljaju svakodnevnu opasnost onima koji žive u blizini.

Pored industrije, poljoprivreda je jedan od značajnih korisnika vodnih resursa ali i jedan od najvećih zagađivača. Aktivnosti poljoprivrede u velikoj meri utiču na kvalitet voda, naročito imajući u vidu dejstvo agrohemikalija (pesticidi, đubriva i dr.) koji se rastvaraju u rekama i podzemnim vodama. Poljoprivrednici neadekvatno i nekontrolisano koriste agrohemikalije i time doprinose većem zagađenju vodnih resursa.

Na Kosovu je najzagađenija reka Sitnica, 90 km duga reka koja se uliva u reku Ibar. U području oko reke Sitnice poljoprivreda je najzastupljenija delatnost.²⁶ Međutim, procenjuje se da je uticaj poljoprivrednih aktivnosti na površinske vode na Kosovu niži u odnosu na zemlje EU,²⁷ što je u skladu sa činjenicom da je na Kosovu razvoj poljoprivrede još uvek na niskom nivou. Svakako da intenziviranje poljoprivrede zahteva praćenje osnovnih poljoprivredno-ekoloških i drugih efikasnih mera kako bi se smanjio rizik od zagađenja životne sredine.

5. Zaključak i preporuke

I pored uspostavljene adekvatne institucionalne strukture u sektoru voda na Kosovu, harmonizacija zakonskih i podzakonskih akata sa pravnim tekovinama Evropske unije, kao i usvajanje Nacionalne strategije za vode ostaju neki od glavnih prioriteta. Podjednako snabdevanje kvalitetnom pijaćom vodom u urbanim i ruralnim područjima trenutno je problem bez naznaka za skorašnjim rešenjem.

Sadašnje stanje koje se odnosi na stepen zagađenosti vodnih resursa na Kosovu ne izgleda optimistično, bez obzira na preduzete korake u cilju unapređenja zaštite i racionalnog korišćenja vodnih resursa. Broj zagađivača je veliki, a nedostatak sistema za praćenje kvaliteta podzemnih voda i zastarelost sistema za praćenje kvaliteta površinskih voda su neki od važnijih problema u ovom sektoru. Posebnu pažnju i važnost treba posvetiti izgradnji vodne infrastrukture, pre svega postrojenja za preradu otpadnih voda ali i modernizaciji postojeće vodovodne i kanalizacione infrastrukture.

Dosadašnje investicije u sektor voda nisu zanemarljive, ali za značajniji progres u približavanju EU, adekvatnom vodosnabdevanju i zaštiti vodnih resursa će biti potrebna znatno veća ulaganja. U budućnosti će takođe biti potrebni dodatni naponi kako bi se redukovao negativni uticaj na životnu sredinu i zdravlje ljudi, a vodni resursi racionalno iskoristili za društveno – ekonomski razvoj na Kosovu.

Na osnovu svega rečenog, mogu se izvući sledeće preporuke:

- Potrebno je uložiti značajnije napore u jačanju efikasnosti vodosnabdevanja na Kosovu, kako u snabdevanju pijaćom tako i u snabdevanju tehničkom vodom (naročito vodom za navodnjavanje). Naročito se mora raditi na jačanju kapaciteta preduzeća za vodosnabdevanje, a rešenje se može naći u privatizaciji ovih preduzeća, stvaranju javno-privatnih partnerstava ili u davanju koncesija. U upravljanju javnih preduzeća za navodnjavanje trebaju učestovati i poljoprivrednici okupljeni kroz zadruge i udruženja.
- Na severu Kosova potrebno je završiti radove na regionalnom vodovodu koji će omogućiti snabdevanje pijaćom vodom opština Zubin Potok, Zvečan i Mitrovica Sever. Takođe je potrebno stvoriti uslove za saradnju između regionalnog preduzeća koje će upravljati ovim sistemom i Regionalnog preduzeća za vodosnabdevanje "Mitrovica" iz južnog dela Mitrovice.

25 Upravljanje industrijskim otpadom Kombinata Trepča, UNDP 2011.. dostupno na http://www.undp.org/content/dam/kosovo/docs/TrepcaConf/TREPCA%20Conf%20Report_Serb.pdf, str. 9.

26 The effects of industrial and agricultural activity on the water quality of the Sitnica river, University of Prishtina, Faculty of Agriculture and Veterinary, Agricultural University of Tirana, Albania, Hydrometeorological Institute of Kosovo, str. 1

27 Report on State of Water 2015, Ministry of Environment and Spatial Planning, dostupno na http://www.ammk-rks.net/repository/docs/Raporti_i_ujrave_i_2015__Anglisht.pdf, str. 89.

- Potrebno je uložiti značajnije napore za zaštitu vodotokova od otpadnih voda i ilegalnih deponija smeća koja se često nalaze u blizini rečnih tokova. U tom smislu potrebna je značajnija pomoć Evropske unije, bilateralnih i međunarodnih organizacija, kao i međunarodnih finansijskih institucija, kako u osmišljavanju strategije i programa delovanja tako i u finansiranju neophodne infrastrukture.
- Potrebno je kontinuirano raditi na jačanju javne svesti o potrebi zaštite životne sredine, naročito na zaštiti voda i rečnih tokova. U tom smislu neophodna je saradnja sa širim društvenim krugovima, od obrazovanih institucija (školama, predškolskim ustanovama i sl.), preko organizacija civilnog društva do privrednih subjekata.

InTER – Institut za teritorijalni ekonomski razvoj – je nezavisni nevladin think tank sa misijom promocije i unapređenja održivog društveno-ekonomskog teritorijalnog razvoja na Zapadnom Balkanu.

*The North City, Čika Jovina bb, Severna Mitrovica
office@regionalnirazvoj.org • www.regionalnirazvoj.org*

Projektom koji finansira EU rukovodi
kancelarija Evropske unije na Kosovu

Implementira:

